

5. Александров Ю.В. Криминология: Курс лекций / Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.

6. Тюремная реформа в странах бывшего тоталитаризма // Материалы международной конференции. – М., 1993. – Вып. 1.

УДК 342.951 : 351.822 (477)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Пісний В.М.

Львівський університет бізнесу та права

І.Я. Хитра

ЛьВДУВС

У статті досліджується адміністративно – правове регулювання механізму фінансової звітності банків в Україні. На підставі міжнародної практики аналізується правове регулювання банківської системи в сучасних умовах інтеграції України до стандартів країн європейської співдружності.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, банківська діяльність, фінансова звітність, бухгалтерський облік, Національний банк України, фінансовий стан банку.

В статье исследуется административно – правовой механизм финансовой отчетности банков в Украине. На основании международной практики анализируется правовая регуляция банковской системы в современных условиях интеграции Украины к стандартам стран европейского содружества.

Ключевые слова: административно-правовая регуляция, банковская деятельность, финансовая отчетность, бухгалтерский учет, Национальный банк Украины, финансовое состояние банка.

In the article explored administratively is a legal mechanism of the financial reporting of banks in Ukraine. On the basis of international practice the legal adjusting of the banking system is analysed in the modern terms of integration of Ukraine to the standards of countries of the European concord.

Key words: administrativno-pravove adjusting, bank activity, financial reporting, record-keeping, National bank of Ukraine, financial state of bank.

Постановка проблеми. Адміністративно-правове регулювання банківської діяльності в Україні повинно бути спрямовано на захист інтересів вкладників та підтримку стабільності національної банківської системи, а отже, і створення прозорої фінансової системи. Прозорість фінансів є одним з важливих чинників забезпечення належного управління і набуває великого значення для досягнення макроекономічної стабільності та якісного економічного зростання за умов глобалізації. Децентралізація економічної діяльності в цілому та фінансових потоків зокрема є однією з визначальних характеристик сучасного розвитку, без врахування якої неможливо проводити ефективну економічну політику. При цьому в основі відносин між державою та приватним бізнесом повинна лежати філософія партнерства, яка передбачає в тому числі й механізми взаємної відповідальності [1, с. 116]. Для України це має надзвичайно важливе значення, оскільки національні бізнесові структури постійно розвивалися в екстремальних умовах, які в тому числі створювалися державною фінансовою політикою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний вплив на дослідження у галузі фінансового права та банківської діяльності з приводу фінансової звітності справили наукові

дослідження вчених: М.Г. Брегіна, Л.К. Воронової, П.Т. Геги, Е.С. Дмитренка, А.Г. Зюнкіна, Є.В. Карманова, О.О. Кочана, О.А. Костюченка, Н.П. Кучерявенка, О.П. Орлюка, І.Н. Пахомова, А.О. Селіванова, та ін.

Однак, комплексного вивчення адміністративно – правового механізму щодо фінансової звітності банківської діяльності в Україні проводилося недостатньо. У цьому контексті метою нашого дослідження є науковий пошук щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності банків різної форми власності, які повинні наділені рівними правами та обов'язками.

Постановка завдання. В даній публікації пропонується на основі узагальнення теоретичних досліджень та положень чинного законодавства України дослідити проблемні питання, пов'язані з фінансовою звітністю банківської діяльності в контексті інтеграції України до стандартів країн європейської співдружності.

Виклад основних положень. Вирішальну роль у гармонізації фінансової звітності банківської діяльності та підприємств, розташованих у Європі, відіграла та ще й зараз відіграє Європейська комісія, яка від імені Ради Європейської співдружності видає директиви, головною метою яких є уніфікація та гармонізація фінансової звітності у першу чергу транснаціональних компаній та порядок її аудиту.

У 1973 році за сприяння ООН та Організації Європейської економічної співдружності було засновано Комітет із Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО) [2], метою створення якого була розробка та публікація стандартів бухгалтерського обліку, що їх мають дотримуватись при складанні фінансових звітів у всьому світі. На сьогодні КМСБО розроблено 39 Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО), серед яких є стандарти загально-методологічного спрямування, а також такі, що стосуються окремих об'єктів та сфер діяльності.

Особливу роль у фінансовій звітності банківської діяльності відіграла Міжнародна організація Комісій з цінних паперів (МОКЦП) (International Organisation of Securities Commissions – IOSCO). Це міжнародна спеціалізована організація, що об'єднує більше 170 членів з понад 80 країн світу. Вона є провідним наднаціональним органом регулювання міжнародного ринку цінних паперів, яка підготувала узгоджений перелік основних Міжнародних стандартів, застосування яких є обов'язковим при підготовці фінансових звітів компаній, цінні папери яких котируються на міжнародних фондових біржах. З прийняттям цього рішення фактично було визнано пріоритетність Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, а тому сфера їх застосування постійно розширюється.

Поступово прилучається до цього процесу і Україна, головним напрямком розвитку якої на сьогодні є створення економіки відкритого типу, тобто відкритої для співпраці із зарубіжними партнерами, взаємного інвестування та кредитування з боку зарубіжних та міжнародних фінансових організацій. Економічні реформи в нашій країні закономірно призвели до необхідності реформування бухгалтерського обліку на засадах міжнародної гармонізації та стандартизації. З цією метою 28 жовтня 1998 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 1706 [3], якою затверджено Програму реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів. Для координації зусиль по реалізації цієї Програми при Міністерстві фінансів України створено Методологічну Раду з питань бухгалтерського обліку. За сприяння та активної підтримки Агенції, США з міжнародного розвитку (USAID) Федерацією професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) [4] було розроблено ряд проектів національних стандартів бухгалтерського обліку, що відповідають Міжнародним стандартам бухгалтерського обліку (МСБО) [5]. У подальшому ці стандарти лягли в основу при підготовці та затвердженні Міністерством фінансів України Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які є ключовими для складання фінансової звітності відкритими акціонерними товариствами та іншими учасниками фондового ринку уже за 1999 рік згідно із спеціальним рішенням Державної Комісії з Цінних Паперів та Фондового Ринку України (ДКЦПФРУ) [6]. Фінансова звітність за МСБО запроваджена з 1 січня 1998 року у банківській системі України.

Інтеграція економіки на світовому ринку дуже в різних контингентів зумовлює потребу не лише у виробничій кооперації, застосування новітніх технологій, а в єдиній оцінці економічних

процесів, єдиних методологічних прийомів у відображенні цих процесів у системі бухгалтерського обліку. Дані бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання, тобто міжнародних корпорацій, вільних економічних зон, створених за принципами спільних підприємств з іноземними інвесторами, використовуються для задоволення інформаційних потреб менеджерів та макетологів у вивченні інтеграційних процесів світової економіки. Крім того бухгалтерський облік і фінансова звітність використовуються національними і міжнародними судово-арбітражними органами при вирішенні фінансових претензій між вітчизняними та зарубіжними суб'єктами господарювання. Ці джерела інформації необхідні при проведенні міжнародного аудиту судово-бухгалтерських, економіко-фінансових експертиз тощо. Для ідентифікації системи обліку у міжнародних економічних відносинах виникла потреба у створенні міжнародних бухгалтерських стандартів.

Продовжуючи дослідження даної теми, слід зазначити, що з моменту реформування банківського законодавства у 1999–2000 рр. загальні засади ведення бухгалтерського обліку і звітності в банках були закріплені Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.10.2007 [7] (а не на рівні нормативно-правових актів центробанку) відповідно до міжнародних стандартів, що мало на меті підвищення якості контролю та забезпечення дотримання законних прав банківських установ, щодо яких центробанк не повинен встановлювати додаткових вимог (крім закріплених у законодавстві).

Згідно з ст. 3 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. Фінансова звітність банківської діяльності повинно ґрунтуватися на таких основних принципах, як: обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства; повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі; автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства; послідовність – постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності; безперервність – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі; нарахування та відповідність доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів; превалювання сутності над формою – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми; історична (фактична) собівартість – пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання; єдиний грошовий вимірник – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці; періодичність – можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності [7].

Банки повинні організувати бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та положень (стандартів) України. Бухгалтерський облік має забезпечувати своєчасне та повне відображення всіх банківських операцій та надання користувачам достовірної інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни. У фінансових звітах кожного банку відображаються результати його діяльності за звітний період.

Банківська звітність здійснюється банком самостійно та подається в органи Національного банку України за підсумками звітнього періоду у встановлені законодавством строки. Вона надає можливість як власникам банку, так і його кредиторам, клієнтам та безпосередньо центробанку інформацію про поточний фінансовий стан банку та про ефективність його діяльності за звітний період.

Звичайно, фінансова звітність банків не може містити всієї інформації, необхідної для формування кінцевого висновку щодо ефективності їх діяльності, але вона забезпечує отримання зацікавленими особами важливих відомостей щодо того, які аспекти діяльності банків слід проаналізувати особливо прискіпливо. Крім того, детальний аналіз фінансової звітності дозволяє виявити помилки в управлінні банком, його ризикові операції, а іноді і випадки фінансового шахрайства.

Фактично особи, відповідальні за прийняття фінансових рішень, отримують переважну більшість необхідної їм інформації про результати економічної діяльності банків саме із стандартної фінансової звітності, в тому числі квартальної та річної, що публікується у звітах для акціонерів. У свою чергу, розроблена наукова концептуальна основа балансу платежів дозволяє на практиці отримувати консультації при використанні джерел та методів збору статистики по балансу платежів, а звідси – впливати на міжнародні інвестиційні процеси. Зібрані статистичні дані по балансу платежів дозволяють зрозуміти як сильні, так і слабкі сторони при різноманітних підходах при оцінці діяльності кредитно-фінансової установи [8, с. 339].

Крім того, не можна зменшувати роль фінансової звітності і для самих банків, для керівництва яких вона є зручним способом намічати основні планові показники ефективності діяльності їх установ та встановлювати рамки в діяльності менеджерів. На підставі фінансової звітності створюються також зручні шаблони-моделі, які використовуються у фінансовому плануванні. Перелічені вище напрямки використання фінансової звітності є, по суті, її функціями. Більш повно із функціями та завданнями фінансової звітності можна ознайомитися у виданні: Боди Е., Мертон Р. “Фінанси” [9, с. 110–156]

Чинним законодавством до обов’язків НБУ віднесено встановлення для банків: 1) форми звітності та методик її складання; 2) періодичність та строки подання звітності; 3) структуру пояснювальної записки; 4) мінімум відомостей, що підлягають опублікуванню, та строки їх подання; 5) методик складання консолідованої звітності. Національний банк України має право в окремих випадках вимагати подання разової та тимчасової звітності. Крім того, він має право вимагати від банку подання консолідованої звітності для отримання повної картини економічної діяльності банку.

Відповідно до зазначених повноважень НБУ розробив Інструкцію про порядок регулювання діяльності банків в Україні, в якій, зокрема, регламентуються питання звітності банків.

Згідно з зазначеною Інструкцією форми звітності банків поділяються на щоденні, щомісячні та квартальні [10]. Порядок складання та подання щоденних і щомісячних форм банківської звітності наведено в Правилах організації фінансової та статистичної звітності банків України, затверджених постановою Правління Національного банку України від 12.12.97 № 436 (зі змінами).

Крім того, постановою Правління НБУ від 28.10.2005 р. № 403 “Про затвердження Змін до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України” передбачено внесення відповідних даних щодо клієнтів банку – фінансових установ-кореспондентів до колонок 11, 12 форми статистичної звітності № 200 “Звіт про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу” та до рядку 4 форми № 201 “Звіт про кількість клієнтів банку, що підлягають ідентифікації”. [11]

Враховуючи обсяги надходження банківської звітності та технічні можливості банківської системи, усі форми звітності (за винятком Звіту про дотримання економічних нормативів та Звіту про дотримання нормативів ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції) передаються електронною поштою.

Територіальні управління Національного банку після перевірки щомісячних звітних даних банків – юридичних осіб за формами “Звіт про дотримання економічних нормативів”, “Звіт про дотримання нормативів ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції”, “Баланс

комерційного банку” (щомісячна) протягом п’яти робочих днів (не пізніше 15-го числа місяця, наступного за звітним), подають їх Генеральному департаменту банківського нагляду Національного банку. Результати економічного аналізу діяльності кожного банку та висновки щодо його діяльності⁷ щомісяця подаються територіальними управліннями Генеральному департаменту банківського нагляду НБУ до 15-го числа місяця, наступного за звітним.

Враховуючи практику, що склалася в міжнародній банківській справі [12, с. 124], і виходячи з нових положень законодавства про банки і банківську діяльність в Україні, які значно розширили коло суб’єктів, що на них розповсюджуються контрольно-наглядові повноваження центробанку, додаткові вимоги щодо звітності встановлені і для осіб, що мають істотну участь. Зокрема, відповідно до згадуваної ст. 69 Закону “Про банки і банківську діяльність” кожний власник істотної участі в банку, який є юридичною особою, зобов’язаний подати Національному банку України у встановлений ним строк річний звіт про свою діяльність. Звіт повинен містити таку інформацію:

- 1) види діяльності, які здійснює юридична особа;
- 2) інформація щодо суб’єктів господарювання, в яких особа має участь, що перевищує 10 відсотків, зокрема: найменування та місцезнаходження юридичної особи, розмір частки, що знаходиться у власності цієї особи, види діяльності;
- 3) баланс та звіт про прибутки цієї особи на кінець останнього фінансового року.

Національний банк України має право вимагати подання інших періодичних звітів чи інформації від власників істотної участі в банку з метою здійснення нагляду за безпекою і надійністю фінансового стану банку та забезпечення дотримання положень закону. Зокрема, для вдосконалення методів оцінки фінансового стану банків НБУ було розроблено Уніфікований звіт діяльності комерційних банків (УЗБД), який дозволяє службам банківського нагляду усіх рівнів на основі уніфікованої (стандартної) системи показників одержувати інформацію, що надає поглиблене уявлення про фінансовий стан будь-якого банку, ступінь ризиковості його операцій, виконання пруденційних вимог НБУ тощо, заздалегідь виявляти певні проблеми в діяльності банку і впроваджувати попереджувачі заходи.

Висновок: таким чином, перехід вітчизняної банківської системи з початку 1998 р. на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності (МСБО) і запровадження на їх основі практики щоденного складання звітних балансів та різноманітних економічних показників по банківській системі підвищило прозорість банківської діяльності та функціонування грошово-кредитного ринку, сприяло поліпшенню інформаційного забезпечення управлінських та наглядових функцій НБУ. При наявності гармонізованої із МСБО національної системи бухгалтерського обліку та звітності відбудеться і поліпшення якості управління всією економікою в цілому та окремими підприємствами зокрема.

Ми вважаємо, що банківську звітність можна визначити як сукупність дій банківської установи та центрального банку по складанню, веденню та здачі документів встановленої форми, які містять відомості про результати діяльності банківської установи, в тому числі результати за активними та пасивними операціями, її майновий стан, ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо.

Література

1. Система державних фінансів України: шляхи забезпечення прозорості та оптимальної децентралізації фінансових потоків // Матеріали Форуму експертів, Київ, 2 березня 2001 р. / За ред. І. Бурковського. – К.: Київський центр Інституту Схід–Захід. – С. 116.

---

⁷ Згідно з встановленими чинним законодавством вимогами висновок щодо діяльності банку має містити: 1) загальну оцінку фінансового стану банку; 2) оцінку дотримання банком економічних нормативів і розмір регулятивного капіталу; 3) інформацію територіального управління Національного банку про застосування заходів впливу до банків за порушення банківського законодавства; 4) відомості про суми нарахованих, стягнених або нестягнених штрафів; 5) основні відомості про проведені перевірки діяльності банку.

2. Електронний ресурс. – <http://www.refine.org.ua/pageid-520-2.html>
3. Електронний ресурс. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>
4. Електронний ресурс. – http://www.auditex.com.ua/index.php?option=com_content&view
5. Електронний ресурс. – <http://www.buhgalter911.com/Res/MSBO/MSBO.aspx>
6. Електронний ресурс. – <http://organizations.finance.ua/ua/info>
7. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.10.2007. – Електронний ресурс. – <http://www.minfin.gov.ua/control/uk>
8. *Balance of Payments Compilation Guide*. – English, BOPCFA, 1995. – 470 p.; *Balance of Payments Manual*. – English, BPM–EA, 1993. – 339 p.
9. Боди Е., Мертон Р. Фінанси: Пер. с англ.. – М.: Изд. дом “Вільямс”, 2000. – С. 110–156.
10. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Затверджена Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановами НБУ № 39 від 28.01.2002 р., № 81 від 28.02.2002 р., № 186 від 20.05.2002 р.) / Зареєстровано в Мініюсті України 26 вересня 2001 р. за № 841/6032.
11. Постанова Правління НБУ від 28.10.2005р. № 403 “Про затвердження Змін до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України”. – Електронний ресурс. – http://www.bank.gov.ua/Fin_mon/Methodol/FAQ_7.htm
12. Barltrop C.J., McNaughton D. *Interpreting Financial Statement*. – Washington, 1992. – P. 124–127.